

ERIÄVÄ MIELIPIDE KEMIHAARAN KALATALOUSSELVITYKSESTÄ

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Syyt eriävän mielipiteen esittämiseen:

Vesihallituksen maa- ja metsätalousministeriön kalastus- ja metsästysosastolle 22.12.1972 lähettämässä kirjeessä (6179/030 VH 1972) todetaan seuraavaa: "Vesihallitus tutkii ns. Kemihaaran altaan rakentamisedellytyksiä ja laatii tässä tarkoituksessa mm. allasta ja sen vaikutuspiiriin kuuluvia vesiä koskevan kalataloudellisen selvityksen (ohjelma liitteenä).

Selvityksen suorittanee Kala- ja Vesitutkimus Oy. Selvityksen laatimista valvomaan ja ohjaamaan on tarkoitus perustaa työryhmä, jossa on konsultin ja työn tilaajan ohella kalatalousviranomaisen ja paikallisen kalastusintressin edustaja.

Vesihallitus pyytää kunnioittavasti kalastus- ja metsästysosastoa nimeämään edustajan työryhmään sekä lausumaan käsityksensä suunnitellun selvitystyön suoritustavasta."

Edellä mainitun kirjeen ja sen liitteenä olleen "ohjelmaviraston Kemihaaran altaan kalataloudellisten vaikutusten selvittämiseksi" lähetti maa- ja metsätalousministeriön kalastus ja metsästysosasto 11.1.1973 tiedoksi riista- ja kalatalouden tutkimuslaitokselle pyytäen laitokselta samalla (maa- ja metsätalousministeriön kalastus- ja metsästysosaston kirje No 5813/61 M-MM 1972) lausuntoa

Kemihaaran kalatalousselvityksen ohjelmasta. Kalastus- ja metsästysosasto pyysi tutkimuslaitosta myös nimeämään ehdokkaan selvitystyötä valvovaan ja ohjaavaan työryhmään.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen 16.1.1973 maa- ja metsätalousministeriölle osoitetussa lausunnossa (14/78/72 KTO) esitettiin seuraavaa: "Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos lähettää oheisena ohjelmavun, jota se toivoo noudatettavan Kemihaaran alaan kalataloudellisessa selvityksessä.

Selvitystyön toteuttaminen edes tyydyttävällä tavalla vaatii tutkimuslaitoksen käsityksen mukaan edellytyksiä selvityksen jatkamiselle nykyhetkestä (16.1.1973) vähintään vuoden 1973 loppuun asti. Näin siksi, että saataisiin kerätyksi sekä talvi-, kevät-, kesä- että syyskautta edustavat tiedot kalastosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä.

Kalantutkimusosasto katsoo, että ohjelmavun yksityiskohtainen käsittely on syytä jättää kalataloudellisen selvityksen valvomista ja ohjaamista varten perustettavalle työryhmälle.

Perustettavan työryhmän jäseneksi ehdottaa tutkimuslaitos nimettäväksi fil.kand. Klaus Sundbäckin."

Maa- ja metsätalousministeriön kalastus- ja metsästys-

osaston 5.2.1973 vesihallitukselle osoittamassa kirjeessä (5813/61 M-MM 1972) todetaan maa- ja metsätalousministeriön nimenneen fil.kand. Klaus Sundbäckin riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksesta jäseneksi Kemihaaran altaan kalatalousselvitystä valvovaan ja ohjaavaan työryhmään. Samalla ministeriö ilmoittaa yhtyvänsä siihen, mitä riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos esitti lausunnossaan (14/78/72 KTO) Kemihaaran kalatalousselvityksen suorittamisesta.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen esittämä ja kalatalousviranomaisen hyväksymä ohjelma erosi vesihallituksen teettämästä Kemihaaran kalatalousselvityksen ohjelmasta oleellisesti. Kun vesihallituksen ohjelmassa ei johtopäätösten teon pohjaksi edellytetty kenttätöiden suorittamista, katsottiin riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen ohjelmassa vähintään vuoden kestävien kenttätöiden suorittaminen välttämättömäksi, jotta selvitystyö voitaisiin toteuttaa edes tyydyttävällä tavalla.

Vesihallituksen ja konsultin, Kala- ja Vesitutkimus Oy:n, välillä allekirjoitettiin 12.2.1973 sopimus Kemihaaran kalatalousselvityksen suorittamisesta. Sopimuksessa konsultilta edellytettiin työn valmistumista 30.8.1973 mennessä. Samoin sopimuksessa määritettiin konsultin työn pohjaksi ns. alustava "ohjelmarunko Kemihaaran altaan kalataloudellisten vaikutusten selvittämiseksi" (sopimuksen 1 §) eli sama ohjelmarunko, jonka vesihallitus

22.12.1972 oli lähettänyt kalatalousviranomaiselle lausunnon ja jota viranomaisen ei, riista- ja kalatalouden tutkimuslaitosta kuultuaan, ollut hyväksynyt.

On korostettava, että vesihallitus, tilatessaan konsulttilta Kemihaaran kalatalousselvityksen oli jo tietoinen kalatalousviranomaisen kannasta ohjelmaviraston suhteen.

Kemihaaran altaan kalatalousselvitystä valvovan ja ohjaavan työryhmän ensimmäinen kokous pidettiin 1.3.1973. Kokouksessa olivat läsnä vesihallituksen, konsultin, paikallisen kalastusintressin, Kemijoki Oy:n sekä kalatalousviranomaisen edustaja.

Yllätyksellinen teko oli Kemijoki Oy:n edustajan kutsuminen kalatalousselvitystä valvovan ja ohjaavan työryhmän äänivaltaiseksi jäseneksi. Todettiinhan vesihallituksen maa- ja metsätalousministeriölle 22.12.1972 lähettämässä kirjeessä (6179/030 VH 1972), että "selvityksen laatimista valvomaan ja ohjaamaan on tarkoitus perustaa työryhmä, jossa on konsultin ja työn tilaajan lisäksi kalatalousviranomaisen ja paikallisen kalastusintressin edustaja". Kirjeessä ei Kemijoki Oy:n edustuksesta mainittu mitään.

Työryhmän ensimmäisessä kokouksessa todettiin mm. seuraavaa (kokouksesta pidetyn pöytäkirjan 5 §). "Keskusteltiin Kemihaaran kalatalousselvityksen ohjelmasta. Todettiin, että vesihallituksen teettämä ohjelma sekä selvityksen tekijältä, Kala- ja Vesitutkimus Oy:ltä

edellytetty aikataulu (työ valmis 30.8.1973) eivät tyydyttä riista- ja kalatalouden tutkimuslaitosta eivätkä maa- ja metsätalousministeriön kalastus- ja metsästysosastoa, jonka vesihallitukselle lähettämän kirjeen (No 5813/16 M-MM 1972) mukaan selvitystyön toteuttaminen edes tyydyttävällä tavalla vaatii edellytyksiä selvitystyön jatkamiselle hykyhetkestä vähintään vuoden 1973 loppuun asti. K. Sundbäck esitti, että riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos ei tule hyväksymään selvitystä nykyisen ohjelman ja aikataulun mukaisesti.

Samasta kokouksesta kirjattiin lisäksi pöytäkirjaan mm. seuraavaa: (kokouksesta pidetyn pöytäkirjan 7 §) "Todettiin, että vesihallituksen ja Kala- ja Vesitutkimus Oy:n tekemä ohjelma aikatauluineen sekä niiden mukainen kustannusarvio eivät kata riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen edellyttämiä vähimmäisvaatimuksia aikataulun suhteen eivätkä sisällä itse kalastoon kohdistuvia kenttätöitä

Kemihaaran kalatalousselvitystä valvovan ja ohjaavan työryhmän ensimmäisen kokouksen jälkeen neuvoteltiin useampaan eri otteeseen vesihallituksen, konsultin ja kalatalousviranomaisen edustajan kesken kalatalousselvityksen ohjelmaan liittyvistä kysymyksistä. Neuvotteluiden tuloksena lupasi vesihallitus tilata konsultilta myös kenttäselvityksiä sisältävän työn. Samoin se lupasi, että tutkimuksia tullaan jatkamaan vielä käynnissä olevan kalatalousselvityksen jälkeen.

Kuluvan vuoden kesäkuun 19 päivänä eli 2 1/2 kuukautta ennen Kemihaaran kalatalousselvitykselle varatun määräajan täyttymistä, tilasi vesihallitus Kala- ja Vesitutkimus Oy:ltä edellä mainittuun selvitykseen liittyvänä ns. "kenttätöiden ja määritysten ohjelman 1973".

Kalatalousselvityksen ensimmäinen luonnos valmistui 16.8.1973. Sitä oli pidettävä suoritetuista kalastustiedusteluista lukuunottamatta käytännöllisesti katsoen kokonaan kirjallisuustyönä. Selvitykseen tehtiin sekä vesihallituksen että kalatalousviranomaisen toimesta useita korjausesityksiä.

Toinen luonnos valmistui 28.8.1973. Siinä esiintyivät samanlaisina miltei kaikki kohdat, jotka kalatalousviranomaisen edustaja oli esittänyt korjattaviksi. Luonnosta käsiteltiin Kemihaaran kalatalousselvitystä valvovan ja ohjaavan työryhmän neljännessä kokouksessa, joka pidettiin 7.9.1973. Kokouksen äänivaltaisiksi jäseniksi hyväksyttiin vesihallituksen, konsultin, Kemi-joki Oy:n, paikallisen kalastusintressin sekä kalatalousviranomaisen edustaja.

On merkillepantavaa, että mm. selvitystyön suorittanut konsultti hyväksyttiin äänivaltaiseksi jäseneksi tilaisuudessa, jossa käsiteltiin asianomaisen konsultin tekemää selvitystä.

Työjärjestyksestä keskusteltaessa esitti kalatalous-

viranomaisen edustaja, että kaikki eriävät mielipiteet kalatalousselvityksessä esitettyjen asioiden suhteen kirjattaisiin kokouksesta pidettävään pöytäkirjaan. Ehdotus ei saanut kannatusta. Kokouksen työjärjestys muotoutui seuraavan kaltaiseksi: (kokouksesta pidetyn pöytäkirjan 2 §) "Sovittiin työjärjestykseksi, että kokouksen kuluessa käsitellään konsultin laatima toinen luonnos Kemihaaran kalatalousselvitykseksi sivu sivulta, ja samalla tehdään korjausesitykset. Lisäksi sovittiin, että tarvittaessa äänestettäisiin eri vaihtoehtoista. Äänioikeutettuja olivat Laikari, Nenonen, Savukoski, Sundbäck sekä Anttila. Mahdolliset eriävät mielipiteet sovittiin kirjallisina liitettäväksi lopulliseen raporttiin."

Kalatalousselvityksen käsittelyssä jouduttiin äänestämään lukuisista muutosesityksistä. Käytännöllisesti katsoen kaikissa äänestyksissä jäi kalatalousviranomaisen edustajan esitys vähemmistöön. Tämän johdosta 12.11. 1973 ilmestynyt kolmas eli ns. lopullinen versio sisälsi samanlaisina miltei kaikki kohdat, joihin kalatalousviranomaisen edustaja oli yrittänyt saada korjausta jo ensimmäisen luonnoksen valmistumisesta lähtien.

Kuten edellä esitetystä on käynyt ilmi, ei kalatalousviranomaisen edustajalle ole annettu mahdollisuuksia oleellisesti vaikuttaa selvityksen ohjaamiseen, vaikka sille selvitystä valvovan ja ohjaavan työryhmän jäsenenä tällainen mahdollisuus olisi pitänyt kuulua. Tämän johdosta kalatalousviranomaisen edustajalla ei ole mielipiteittensä esilletuomiseksi muita mahdollisuuksia

kuin eriävän mielipiteen esittäminen.

Eriävä mielipide:

Kemihaaran kalatalousselvityksen päätarkoituksena on ollut lähimpiä vuosikymmeniä koskevan kalataloudellisen kehityssennusteen laatiminen allashankkeen vaikutuspiirissä oleville vesialueille. Ennusteet on ollut tarkoitus laatia olettaen toisaalta, että kaavailtu allashanke toteutetaan ja toisaalta ettei sitä toteuteta. Työn tarkoituksena on ollut myös etunäkökohtavertailun suorittaminen laadittujen kehityssennusteiden välillä.

Perusedellytys luotettavien kehityssennusteiden laadinnalle on allasalueen kalaston hyvä tuntemus. Kemihaaran kalatalousselvityksessä ei tältä osin ole lähestulkoonkaan pystytty täyttämään yllä mainittua perusedellytystä. Varsinaisen allasalueen kalastotietoja voidaan pitää jopa siinä määrin puutteellisina, ettei niiden pohjalta laadituille kehityssennusteille voida antaa edes "suunta-antavaa" arvoa.

"Allasalueen" kalastoa koskevien tietojen niukkuudesta ja mitään sanomattomuudesta antaa parhaimman kuvan niiden sivujen suora lainaus, joilla tämän noin 1500 hehtaarin suuruisen vesialueen kalastotietoja esiintyy (sivut 17-19):

2.2 Allasalueen nykyinen kalasto

2.2.1 Allasalueen joet

Kemihaara

Kemihaaran ympäristöoloissa ei viime vuosina ole tapahtunut suuria muutoksia. Vesitekniikan (1967) mukaan pidettiin Kemihaaraa erittäin hyvänä siikavetänä. Merkittäviä kutupaikkoja on mm. täimenella,

harjuksella, siialla, hauella, ahvenella, särjellä ja säyneellä. Kutupaikkojen sijainti on esitetty liitteessä 14.

Koekalastuksen ja muiden hajanaisten kalastotietojen perusteella voidaan Kemihaaran kalastoon katsoa kuuluvan ainakin seuraavat lajit (vrt. liitteet 6 ja 7):

esiintyy kohtalaisesti	esiintyy
siika	kuore
taimen	salakka
harjus	säyne
hauki	made
seipi	kiiski
särki	
ahven	

Kalastukselle näistä lajeista on suoranaista merkitystä muilla paitsi särjellä, seipillä, säyneellä, kiiskellä, kuoreella ja salakalla.

Kalaston runsaussuhteiden selvittämiseksi on toistaiseksi vähälukuisia koekalastuksia syytä jatkaa.

Kemihaaran joki- ja järviolueiden siikaroduista ei ole varmaa tietoa. Maisteri Lauri Peippo arvelee alueen siikojen olevan vaellussiikaa (*Coregonus lavaretus*), jota myös ovat olleet järviin istutetut siiat, joskaan ei kovin puhtaina kantoina, sillä merialueelta hankittuina on istukkaiden joukossa saattanut tulla muutakin rotua.

Kemijärven pääsiikarotu on vaellussiika (*C. lavaretus*), mutta siellä esiintyy myös tiheämpi-siivilähampaista, lähellä järvisiikaa (*C. oxyrinchus*) olevaa siikaa, jota on n. 5-10 % järven siioista. Vaellussiika nousee Kemijärvestä Kemi-jokeen ainakin Pelkosenniemenle saakka ja mahdollisesti ylemmäksikin allasalueella saakka.

Luiro

Lokan säännöstelystä johtuvien virtaamamuutosten ja uittoperkausten takia Luiron pääuoman merkitys vaelluskalajokena on nykyisin varsin pieni (ANTTILA & NIINIMÄKI 1973).

Vuonna 1973 suoritetun jokivarren asukkaiden haastattelun perusteella oli Luiron kalaston runsausjärjestys ennen Lokan tekoallasta ja sen rakentamisen jälkeen seuraava:

ennen Lokan rakentamista	rakent.jälkeen
1. siika	1. seipi
2. hauki	2. särki
3. harjus	3. ahven

4. ahven	4. hauki
5. made	5. made
6. taimen	6. siika
7. seipi	7. säyne
8. särki	8. kiiski
9. säyne	9. harjus
10. kiiski	10. taimen
11. salakka	

Järjestys kuvaa keskimääräistä paikallisen väestön kalastuskokemuksien ja havaintojen perusteella saamaa kuvaa kalaston suhteellisista runsaus-suhteista ja niiden muutoksista.

Luiron nykyiseen kalastoon vaikuttavat osaltaan Lokan altaasta laskeutuvat hauki, made, ja säyne, mutta kalastuksellinen merkitys laskeutumisella on vain joen yläosilla. Kemihaaran allasalueella ovat paikalliset ja Kitisestä nousevat lajit merkittävämpiä (ANTTILA & NIINIMÄKI op.cit.).

2.2.2 Sivujoet ja purot

Allasalueen sivujokia ja puroja voidaan pitää kalaston kannalta luonnontilaisina. Suurimmat allasalueen alle jäävistä sivujoista ovat Luiron laskeva Hietajoki (32 ha) ja Kemihaaraan laskeva Vuotosjoki haaroineen (150 ha). Lisäksi on lukuisia pienempiä puroja ja ojia.

Luiron sivujokien tärkeimmät pyyntikalat ovat harjus (koko 0,3 - 1,5 kg) ja tammukka (alle 0,5 kg). Hietajoen alajuoksulla on myös haukea. Luironjoen kalasto vaikuttaa kaikkien sivujokien alaosien kalastoon.

2.2.3 Allasalueen järvet ja lammot

Allasalueen järvistä ovat huomattavimmat Säynäjärvi (93 ha), Kotakkojärvi (47 ha), Siijamojärvi (36 ha), Syväjärvi I (22 ha), Kokonjärvi (22 ha), Matalajärvi (17 ha) ja Rytijärvi (13 ha).

Yleisimmät näissä järvissä ja lammissa esiintyvät kalalajit ovat ahven, hauki, särki, made, kiiski ja siika. Joihinkin järviin on istutettu siian ja taimenen poikasia. Syväjärvessä (I) esiintyy paikkakuntalaisten mukaan myös muikkua.

Lukuisten pienempien järvien ja lampien (alle 10 ha) kalastoa ei ole tutkittu. Yleensä lajien lukumäärä on varsin pieni tämän tyyppisissä vesissä.

Kemihaaran kalatalousselvityksessä laadittujen kalataloudellisten kehityssuunnusteiden luotettavuutta eivät juuri paranna selvityksessä esitetyt,

suurelta osin mitään sanomattomat tiedot, niistä vesialueista, joiden kalastolla saattaa olla vaikutusta ns. allasalueen kalastoon ja toisaalta niistä vesialueista, joiden kalastoon allasalueen kalastolla voi olla vaikutusta (sivut 19-23 sekä liitteet 9,13,14).

Kalatalousselvityksessä esitettyjen, täysin epäluotettavien kalataloudellisten kehitysennusteiden johdosta ei luonnollisesti voida antaa arvoa myöskään laadittujen ennusteiden välillä suoritettulla etunäkökohtavertailulle.

Kalatalousselvityksessä on vertailu suoritettu käyttäen kalaveden arvon määrittäminen sekä saalista että ns. saaliskapasiteettia, jolla tarkoitetaan suurinta saalista, mikä kalavedestä voidaan ottaa kalaston koostumusta huonontamatta ja seuraavien vuosien saaliskapasiteettia heikentämättä.

Vesiylioikeus on Oulun edustan likaantumistapauksessa vahvistanut vahinkoarvion perustana käytettäväksi saaliskapasiteetin. Päätös on ennakkotapauksen luonteinen, sillä juuri saaliskapasiteetin käytöstä vahinkojen arvioinnin perusteena oli valitettu .

Pidetyissä työryhmän kokouksissa on kalatalous-

viranomaisen edustaja puoltanut saaliskapasiteetin käyttöä kalaveden arvoa määritettäessä.

Kemihaaran kalatalousselvityksessä on edellä mainittujen seikkojen ohella käsitelty puuston raivauskysymystä mahdollisesti rakennettavan altaan osalta (sivu 73-75). Selvityksessä ei ole otettu kantaa osittais- ja kokonaisraivauksen välillä.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen kalantutkimusosaston 29.1.1973 vesihallitukselle lähettämässä muistiossa (no 24/75/73 KTO) suositellaan tulevien allashankkeiden osalta veden alle jäävän puuston mahdollisimman tarkkaa raivausta. Tätä perustellaan sillä, että vedenalaisen puuston kalastukselle aiheuttama haitta on suurempi kuin sen kalastolle tuottama hyöty.

Mahdollisesti rakennettavan Kemihaaran altaan keskisyvyys tulee olemaan pieni. Allasvaihtoehto II:n osalta on keskisyvyudeksi laskettu 4,1 metriä silloin, kun veden pinta sijaitsee ylimmässä padotuskorkeudessa ja 1,9 metriä sen ollessa alimassa padotuskorkeudessa. Näin ollen suhteellisen matalakin puusto voi vaikeuttaa pintavesikerroksissakin suoritettavaa kalastusta.

Kalatalousviranomaisen edustaja on kalatalousselvitystä valvovan ja ohjaavan työryhmän kokouksissa kannattanut puuston mahdollisimman tarkkaa

raivausta allasalueelta, jos allashanke toteutetaan.

Kalatalousselvityksessä esitetään myös suositus "kalataloudellisessa mielessä sopivimman vedenkorkeuden alarajasta" (sivu 52-55). Suosituksen toteuttaminen tietäisi allasvaihtoehto II:n osalta alimman padotuskorkeuden nostamista kahdella metrillä. Tällöin esim. altaan suurimman ja pienimmän vesi pinta-alan välinen suhde pienenisi 11,8:sta 3:een. Alimman padotuskorkeuden nostamisella tulisi olemaan ilmeisen selvä kalaston elinmahdollisuuksia parantava vaikutus.

Kalatalousselvitystä valvovan ja ohjaavan työryhmän kokouksissa on kalatalousviranomaisen edustaja kannattanut tehtyä esitystä padotuskorkeuden alarajan nostamiseksi, koska sääntelyamplitudien pienentäminen on yleensä suositeltavaa. Viranomaisen edustaja ei kuitenkaan ole yhtynyt Kemihaaran kalatalousselvityksessä esitettyyn käsitykseen siitä, että suositeltu padotuskorkeus, 157 metriä, olisi "kalataloudellisessa mielessä sopivan vedenkorkeuden alaraja". Kalatalousviranomaisen edustaja olettaa tämän rajan pikemminkin olevan lähempänä padotuskorkeuden ylärajaa kuin esitettyä 157 metriä. Alarajakysymyksen selvittämiseksi kalatalousviranomaisen edustaja ehdottaa perusteellisten

lisäselvitysten suorittamista.

Lopuksi on todettava, ettei kalatalousviranomaisen edustaja katso voivansa ottaa kantaa kalatalousselvityksessä esitettyyn suositukseen 'allasalueen kalavesien omistussuhteiden järjestämiseksi' (sivu 77-78), koska kysymys on lähinnä ostajan ja myyjän välisestä asiasta.

Helsinki 1973-11-20

Klaus Sundbäck